

ТУКАЛО

Михайло Арсентійович — член-кореспондент НАН України, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту молекулярної біології і генетики НАН України

ГОВОРУН

Дмитро Миколайович — член-кореспондент НАН України, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту молекулярної біології і генетики НАН України

Академік НАН України
Ганна Валентинівна Єльська

НАУКА — ПОКЛИКАННЯ НА ВСЕ ЖИТТЯ

До 75-річчя академіка НАН України
Г.В. Єльської

15 жовтня 2015 р. виповнилося 75 років від дня народження відомого вченого в галузі молекулярної біології та біосенсорики, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, директора Інституту молекулярної біології і генетики НАН України, доктора біологічних наук, професора, академіка НАН України Ганни Валентинівни Єльської.

Професор Ганна Валентинівна Єльська — провідний молекулярний біолог з міжнародним визнанням. Саме вона свого часу започаткувала в Україні новий науковий напрям у галузі молекулярної біології — вивчення регуляції експресії геному вищих еукаріотів на рівні трансляції та ролі окремих компонентів апарату трансляції у її реалізації. За встановлення нового, раніше невідомого наукового явища функціональної адаптації тРНК Ганна Єльська у складі авторського колективу в 1989 р. отримала диплом на відкриття Державного комітету Ради Міністрів СРСР у справах винаходів і відкриттів.

Народилася Ганна Валентинівна у тривожні довоєнні часи — 15 жовтня 1940 р. у Донецьку. У школі вона була круглою відмінницею, однак найбільше захоплювалася фізикою і літературою. Змалку дівчина добре грала в шахи, здобула розряд у цьому інтелектуальному виді спорту і неодноразово виступала за командну першість України. По закінченню школи мріяла навчатися на фізичному факультеті Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова, та не сталося... батьки не благословили, ось і вирішила пов'язати свою долю з науками про життя. Вступила до Донецького державного медичного інституту імені Максима Горького, де з другого курсу зацікавилася біохімією. Після закінчення інституту з відзнакою очолила там біохімічну лабораторію.

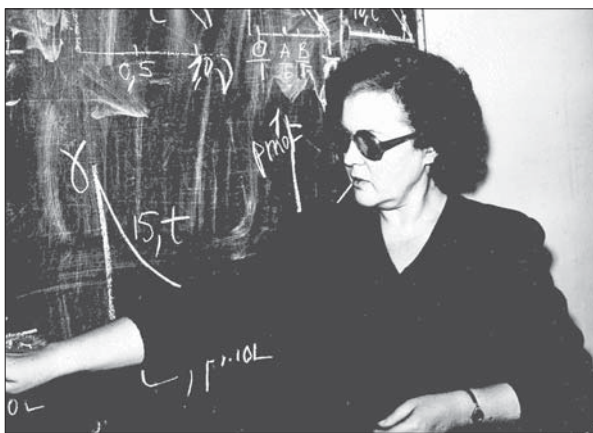
У 1965 р. молода донеччанка вирішує вступати до аспірантури в Києві. Прибула до столиці без жодних знайомств та підтримки — тільки з власними знаннями. Під час іспиту з біохімії

Дискусія в кулуарах міжнародного конгресу. Ганна Єльська і Геннадій Мацука спілкуються з американським колегою. 1968 р.

Під час наради з віце-президентом АН УРСР К.М. Ситником. 1980 р.

Професор Г.В. Єльська читає лекцію. 1986 р.

Ганна Єльська вразила комісію професійними відповідями і отримала направлення у щойно створений відділ біохімії нуклеїнових кислот Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна АН УРСР. Керівником відділу був кандидат біологічних наук Геннадій Харлампійович Мацука, якому вдалося створити в колективі атмосферу доброзичливості й творчого натхнення: прекрасні колеги, допомога, робота з повною віддачею, азарт першопрохідців. Саме тоді у молодій вченої сформувався трепетне ставлення до фундаментальної науки. Роки навчання в аспірантурі виявилися одними з найцікавіших у її житті: напружена праця, досліди, зустрічі з видатними вченими. Це був час становлення молекулярної біології в Україні. Академіки О.О. Баєв, А.Д. Мірзабеков, Л.Л. Кисельов, які були вчителями й друзями одночасно, безкорисливо допомагали в усіх справах — від наукового експерименту до ідеї створення Інституту молекулярної біології і генетики, яку пізніше підтримав президент НАН України академік Б.Є. Патон, а вдихнув у неї життя академік НАН України С.М. Гершензон.

Аспірантуру Ганна Єльська закінчила достроково в 1968 р., блискуче захистивши на півроку раніше дисертацію, результати якої згодом визнали як наукове відкриття.

Роки становлення в науці визначили майбутнє Ганни Валентинівни. Далі було заснування Інституту молекулярної біології і генетики (1973), здобуття докторського ступеня за спеціальністю «молекулярна біологія» (1976), присвоєння вченого звання професора (1986), обрання членом-кореспондентом (1988) та академіком НАН України (1992).

З 1973 р. і дотепер Ганна Єльська працює в Інституті молекулярної біології і генетики НАН України, пройшовши шлях від старшого наукового співробітника (1973), завідувача відділу (1978), заступника директора з наукової роботи (1996) до посади директора інституту (2003), який очолює й нині. За час свого існування Інститут перетворився на провідну наукову установу, знану далеко за межами України, основними новітніми напрямками досліджень якої стали структурна та функціональна геноміка, протео-

міка і білкова інженерія, молекулярні та клітинні біотехнології, біоінформатика, комп'ютерне моделювання та дизайн.

Ганна Валентинівна пишається Інститутом як своїм дітищем, якому віддала так багато сил і натхнення, пишається його співробітниками. На сьогодні, за даними наукометричної бази даних SciVerse Scopus, установа посідає 7-ме місце серед шістдесяти установ НАН України за індексом цитування, а у рейтингу п'ятдесяти найцитованіших українських учених у галузі медицини та наук про життя є 14 співробітників Інституту.

Наукові праці Ганни Валентинівни Єльської стали непересічним внеском у розвиток біологічної науки. За останні роки найвагоміші результати було отримано в процесі розроблення сенсорів для медичної діагностики, потреб біотехнології, харчової промисловості та охорони довкілля. Наприклад, електрохімічні та оптичні біосенсори, створені у відділі, який очолює Ганна Єльська, призначені для контролю процесів гемодіалізу, визначення основних метаболітів та моніторингу нейротрансмітерів у головному мозку, виявлення деяких мутацій і патогенних мікроорганізмів. За допомогою розроблених біоаналітичних систем проводиться аналіз окремих токсичних речовин та їх суміші (гербіцидів, пестицидів, формальдегіду, іонів важких металів тощо) у навколишньому середовищі та харчових продуктах. Контроль якості харчових продуктів за допомогою біосенсорів включає визначення глюкози, гліцеролу, етилового спирту та молочної кислоти у винах і винопродуктах, а в картоплі, помідорах та інших пасльонових завдяки цим сенсорам виявляють природні нейротоксичні речовини.

Ганна Єльська — щедро обдарована людина з непересічним мисленням. Увесь свій яскравий дослідницький талент вона поклала на вітвар біологічної науки. Г.В. Єльська — автор близько 400 наукових робіт, з них 6 монографій, десятки авторських свідоцтв на винаходи та патентів. За даними наукометричної бази Scopus, її індекс Хірша становить 35. Наукова школа, яку вона започаткувала і якою продовжує успішно керувати, збагатила науку яскра-

Підписання попередньої угоди про співробітництво у галузі біосенсорик з представниками Національного центру наукових досліджень Франції (CNRS). Київ. 1989 р.

Разом із молоддю свого відділу. 2006 р.

У робочому кабінеті. 2003 р.

вими вченими. Під її науковим керівництвом захищено 6 докторських і 28 кандидатських дисертацій, дехто з її учнів сьогодні працює у найвідоміших наукових центрах світу.

Заслуги Г.В. Єльської в розвитку біохімії та молекулярної біології було високо оцінено і керівництвом країни, і науковим співтовариством та відзначено цілою низкою державних і професійних нагород: премією НАН України ім. О.В. Палладіна (1976), Державною премією УРСР в галузі науки і техніки (1986), відзнакою European Quality Award та дипломом Європейської бізнес-асамблеї (2009), орденом Андрія Первозваного III ступеня (2012), орденами княгині Ольги III і II ступенів (2008, 2015) та багатьма іншими відзнаками.

Чимало сил і часу віддає Ганна Валентинівна науково-організаційній та громадській роботі, плідно працюючи на посадах віце-президента Українського біохімічного товариства, голови вченої ради та голови спеціалізованої вченої ради Інституту, голови Наукової ради НАН України з сенсорних систем та технологій; експерта Спільного комітету з питань науково-технічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом; члена Ради з питань науково-технічного розвитку України та ін. Вона є головним редактором наукового журналу *Biopolymers and Cell*, членом редакційних колегій журналів *The Ukrainian Biochemical Journal*, *Ukrainica Bioorganica Acta*, *Biotechnology Acta* та «Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів».

Ще одне захоплення Ганни Єльської — книги. Вона багато читає, віддаючи перевагу знайомству з літературою мовою оригіналу. До речі, вільно володіє англійською, яку добре знає ще зі студентських часів, що дозволяє їй невимушено спілкуватися з колегами на міжнародних симпозіумах, виступати з науковими доповідями. Ганна Валентинівна розуміє, що сьогодні вченим без найпоширенішої в науковому співтоваристві мови аж ніяк не можна, тому й запровадила у рідному Інституті науко-

ві семінари англійською — заради практики. Завдяки її особистому прикладу, наполегливості та послідовності англійські статті, монографії, тези посідають дедалі більшу частку в переліку наукових публікацій співробітників Інституту.

Однією з головних цілей свого життя Ганна Валентинівна вбачає становлення України як потужної європейської держави. Будучи освіченою, високоморальною, відповідальною та небайдужою до долі Батьківщини людиною із загостреним почуттям справедливості, Ганна Єльська завжди опиняється на вістрі подій. У буремні часи революцій і пізніше, коли на Сході України розпочалася антитерористична операція і люди масово переселялися з небезпечної зони до мирних регіонів, Ганна Валентинівна не залишалася осторонь. Із власних заощаджень вона забезпечувала одягом дітей переселенців, які тимчасово мешкали в Києві у Центрі реабілітації і соціальної допомоги для вимушених переселенців із Донбасу, підтримувала наших військових медикаментами, засобами реабілітації, всім необхідним, долучалася до волонтерських заходів, виявляючи при цьому неабияке милосердя та доброту.

Ганна Єльська — особистість з великої літери — тонко і органічно поєднує у собі найширший спектр людських чеснот — вимогливість, цілеспрямованість, відповідальність, демократичність, людяність. Їй притаманна невичерпна енергія, доброзичливість, незмінна цікавість і відданість науці. Вона має неабияку інтуїцію і здатність доводити розпочаті справи до логічного завершення, не боїться братися за найскладніші проблеми та ефективно їх вирішувати. З повним правом її можна назвати щасливою людиною, яка присвятила життя улюбленій справі.

Колектив Інституту щиро вітає свого лідера — Ганну Валентинівну Єльську з ювілеєм, бажає їй міцного здоров'я, нових творчих злетів і життєвої наснаги. Нехай здійсняться усі Ваші мрії та задуми!